

DECLARAREA JUDECĂTOREASCĂ A MORȚII ÎN PROIECTUL CODULUI CIVIL

Conf. univ. dr. Dan Spânu
Universitatea din Craiova

Le projet du Code civil propose, dans la matière de la déclaration judiciaire du décès, une réglementation moderne et d'actualité, visant à éliminer, par des dispositions explicites, les controverses issues de la situation actuelle. De plus, il contient, des dispositions nouvelles, actuellement inexistantes, au sujet des effets de l'annulation de la décision déclarative du décès sur la question de la restitution des biens à celui antérieurement déclaré comme décédé, sur les paiements faits aux héritiers apparents, comme aussi au sujet des droits de l'héritier apparent.

1. Scurt istoric. Codul civil român de la 1864 a preluat în cea mai mare parte sistemul francez al absenței, în care ideea de bază era aceea că oricât de mult ar dura absența, aceasta nu dă niciodată certitudinea decesului, în acest fel absentul era considerat "nici mort, nici viu", iar măsurile ce se luau în privința patrimoniului acestuia erau considerate provizorii, de simplă administrare și conservare. Pentru a se înlătura neajunsurile acestui sistem și a se pune capăt incertitudinii existenței persoanei dispărute, Codul civil român de la 6 septembrie 1840 a abrogat instituția absenței și a înlocuit-o cu sistemul declarației de moarte. Punerea în aplicare a acestui sistem s-a făcut însă în baza unor legi speciale¹, deoarece aplicarea Codului civil român de la 1940 a fost amânată "sine die". În prezent declararea judecătorească a morții este reglementată prin norme de drept material în Decretul nr.31/1954² și prin normele de drept procesual în Decretul nr. 32/1954³. Din conținutul acestora rezultă existența a două situații: declararea judecătorească a morții precedată de declararea judecătorească a dispariției, caz ce constituie regula generală; declararea judecătorească a morții neprecedată de declararea judecătorească a dispariției, caz ce constituie situația de excepție.

---

¹Legea privitoare la constatarea morții prezumate a celor dispăruți în timpul războiului, precum și la regularea situației juridice a patrimoniilor și a urmașilor lor – M.Of. nr. 204/12.12.1923; Legea nr. 173/1941 pentru declararea morții prezumate a celor dispăruți, care a abrogat implicit art. 98-123 din Codul civil român privind absența, M.Of. din 04.07.1941; Legea nr. 293/1944 pentru modificarea și completarea Legii nr. 173/1941 pentru declararea morții prezumate a celor dispăruți -M.Of. nr. 121/26.05.1944; Legea nr. 598/1946 pentru declararea morții unei categorii de dispăruți – publ. în M.Of. nr. 178/ 03.08.1946; Decretul nr. 339/1948 privitor la declararea morții prezumate a celor dispăruți cu ocazia războiului, în afara zonei interioare, care a abrogat în mod expres art. 98-123 din Codul Civil român privind absența – publ. în M.Of. nr. 273/23.11.1948; Legea nr. 50/1948 pentru reglementarea succesiunilor celor decedați în împrejurări excepționale, M.Of. nr. 49/28.02.1948

²Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice – publ. în B.Of. nr. 8/30.01.1954 și modificat prin legea nr. 4/1956 – publ. în B.Of. nr. 11/04.04.1956

³Decretul nr. 32/1954 pentru punerea în aplicarea a Codului familiei și a Decretului privitor la persoanele fizice și persoanele juridice – publ. în B.Of. nr. 32/31.01.1954

2. Reglementarea declarării judecătorești a morții în proiectul Codului civil român. Prin proiectul codului civil se elimina dublul control judecătorec atunci când existența unei persoane a devenit nesigură, instituindu-se declararea judecătorească a morții neprecedată de declararea judecătorească a dispariției. Reglementarea o găsim în proiect în Cartea 1 – “Despre persoane”, Titlul 2 – “Persoana fizică”, Secțiunea a 3-a – “Declararea judecătorească a morții, articolul 36÷44. În continuare vom examina noua reglementare, prin prisma modului în care aceasta răspunde problematicei ridicate atât de doctrină, cât și de jurisprudență în reglementarea în vigoare. În acest context vom avea în vedere efectele dispariției ca stare de fapt și declararea judecătorească a morții.

3. Efectele dispariției ca stare de fapt. Instituirea curatei dispărutului. Potrivit art. 135 lit. d din proiectul Codului civil, dacă o persoană a dispărut fără a se avea știri despre ea și nu a lăsat un mandatar general, instanța tutelară poate institui curatele. Instituirea curatei ține de ocrotirea intereselor patrimoniale ale persoanei fizice dispărute și, potrivit art. 140 alin. 1 din proiect, în cazul ei se aplică regulile de la mandat. În prezent, în baza principiilor generale cu privire la mandat, puterea de reprezentare a dispărutului de către curator este limitată la actele de conservare și administrare generală a averii acestuia. Potrivit art. 1536 Cod Civil : "mandatul conceput în termeni generali cuprinde numai acte de administrație, iar actele de înstrăinare, de ipotecare, depășind sfera actelor de administrare nu pot fi făcute de curator decât în baza unui mandat special".

Prin proiectul Codului civil potrivit art.140 alin. 2, instanța tutelară poate stabili limitele mandatului și poate da instrucțiuni curatorului, în locul celui reprezentat, în toate cazurile în care acesta din urmă nu este în măsură să o facă. Apreciem că reglementarea din proiect este benefică, superioară actualei reglementări și apără într-o măsură mai mare interesele patrimoniale ale dispărutului.

Instituirea tutei minorului dispărutului. Potrivit art.71 din proiectul Codului civil, tutela minorului se instituie printre altele și atunci când ambii părinți sunt dispăruți. În principiu, exercitarea responsabilităților părintești revin în comun ambilor soți, iar atunci când minorul este ocrotit numai de unul din părinți se impune instituirea tutei. Tutela se exercită în interesul minorului, atât în ceea ce privește persoana minorului, cât și bunurile acestuia, potrivit art. 93 din proiect. Potrivit art.72 din proiect, au obligația cad în termen de cel mult cinci zile de la data când se află de existența unui minor lipsit de îngrijire părintească persoanele enumerate la lit. a-d, să înștiințeze autoritatea tutelară. Instituirea curatei dispărutului necesită și instituirea tutei minorului dispărutului, deoarece curatele nu poate suplini tutela, mai ales că instituirea curatei este lăsată la aprecierea instanței tutelare și este condiționată de lipsa unui mandatar general al dispărutului.

Prezumția de paternitate în cazul dispariției. Potrivit art. 329 alin. 1 din proiect : "intervalul de timp cuprins între a trei sute și a o sută optzeci zi dinaintea nașterii copilului este timpul legal al concepțiunii". Copii concepuți în timpul căsătoriei după dispariția tatălui se bucura de prezumția de paternitate potrivit art. 327 alin. 2 din proiect. Presumția de paternitate nu are caracter absolut, ea putând fi contestată atunci când este cu neputință că soțul mamei să fie tatăl copilului potrivit art. 330 alin. 2 din proiect. Prin art. 329 alin. 2 din proiect se elimină controversa ce s-a iscat în literatura juridică privind caracterul absolut al prezumției referitor la timpul legal al concepției copilului, deoarece "...se poate face dovada concepțiunii copilului într-o anumită perioadă din timpul legal al concepțiunii". Acțiunea în tăgăda paternității datorită caracterului său personal nu poate fi pornită decât de soț, de mamă și de copil, putând fi continuată de moștenitorii acestora potrivit art. 342 alin. 1 din proiect. De aici rezultă că în lipsa unor dispoziții legale

expres, dreptul la exercitarea acțiunii în cazul dispariției nu poate fi recunoscut curatorului, mandatarului general împuternicit de dispărut sau de creditorii personali ai dispărutului.

Noul proiect nu elimină controversa din literatura juridică și practica judiciară⁴ privind caracterul exclusiv al dreptului la acțiune în tăgăduirea paternității în situația în care simplul fapt al stabilirii timpului legal al concepției arată că dispărutul nu poate fi tatăl copilului. Dacă tatăl dispărut se întoarce, el poate introduce acțiunea în tăgăduirea paternității în termen de un an de la data când a cunoscut nașterea copilului, potrivit art. 343 alin. 1 din proiect.

Desfacerea căsătoriei prin divorț și dispariția. Potrivit art. 297 din proiect, divorțul poate fi pronunțat, printre altele, la cererea unuia dintre soți care nu mai dorește, indiferent de motive, continuarea căsătoriei și atunci când, datorită unor motive temeinice, raporturile dintre soți sunt grav vătămate și continuarea căsătoriei nu mai este posibilă. Rezultă de aici că nici în prezentul proiect dispariția nu constituie, pe deplin drept, motiv temeinic care să impună întotdeauna desfacerea căsătoriei, ea nefiind considerată o cauză peremptorie de divorț.

Obligația legală de întreținere în cazul dispariției. Potrivit art. 393 din proiect, există obligația de întreținere a minorului de o altă persoană decât părinții firești, dacă ambii părinți sunt dispăruți. De asemenea, potrivit art. 394 din proiect, soțul care a contribuit la întreținerea copilului, celălalt soț este obligat să continue a da întreținere copilului cât timp acesta este minor, dacă părinții săi firești au dispărut. În legătură cu situația reglementată de art. 394 din proiect, se pune de asemenea problema dacă soțul care a contribuit la întreținerea copilului celuilalt soț are acțiune în regres împotriva soțului dispărut și reapărut, atunci când divorțează de acesta. Rezolvarea dată de jurisprudență în reglementarea actuală a acestei situații își găsește și acum aplicabilitatea, astfel că persoana care a prestat întreținerea poate pretinde despăgubiri, fie în virtutea mandatului expres sau tacit⁵, fie a gestiunii de afaceri⁶. În această situație, părintele firesc dispărut și reapărut al minorului este dator să restituie cheltuielile de întreținere, dacă nu se dovedește că cel care a prestat-o a avut în vedere o liberalitate.

Regimul juridic al stării de dispariție și efectele sale. În acesta privință nu există nici o deosebire în proiect față de actuala reglementare, deoarece potrivit art. 41 din proiect "cel dispărut este socotit a fi în viață, dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă irevocabilă.

4. Declararea judecătorească a morții. Potrivit art. 40 din proiect, cel declarat mort este socotit că a încetat din viață la data pe care hotărârea rămasă irevocabilă a stabilit-o ca fiind aceea a morții. Hotărârea declarativă de moarte, deși constitutivă⁷, produce efecte retroactive "ex tunc", având în vedere că persoana dispărută este socotită că a murit la data stabilită prin hotărâre ca fiind a morții. Această dată este anterioară datei pronunțării hotărârii, ea presupunând cu necesitate că moartea pe care o declară a avut loc anterior. Data morții determină numeroase consecințe juridice de ordin patrimonial sau personal-nepatrimonial în dreptul civil.

Efectele hotărârii declarative de moarte cu privire la căsătorie. Potrivit art.

⁴P. Anca, Note în *Justiția Nouă* nr. 10/1963, p. 129 și urm.

⁵Tribunalul Suprem, dec. civ. nr. 781/1966 în CD/1966, p. 189

⁶Tribunalul Suprem, d.ecciv. nr. 1711/1971 în RRD nr. 9/1971, p. 161-162

⁷Ion Dogaru, *Drept civil. Idei producătoare de efecte juridice*, Editura All Beck, București 2002, p. 552

198 alin. 4 din proiect, căsătoria încetează prin declararea judecătorească a morții unuia dintre soți. Existența unei căsătorii nedeșfăcute a unuia din viitori soți, constituie un impediment la încheierea căsătoriei în dreptul nostru, care consacră principiul monogamiei prin art. 205 din proiect. În cazul în care soțul de bună-credință al unei persoane declarate moarte s-a recăsătorit și, după aceasta hotărârea declarativă de moarte este anulată, noua căsătorie rămâne valabilă. În acest caz prima căsătorie se consideră desfăcută pe data încheierii noi căsătorii. Observăm că în această privință nu avem deosebiri față de actuala reglementare.

Efectele hotărârii declarative de moarte cu privire la succesiune. Potrivit art. 710 din proiect, succesiunea se deschide prin moarte, astfel că data stabilită prin hotărârea judecătorească ca fiind aceea a morții va fi și data deschiderii succesiunii celui declarat mort. De asemenea, potrivit art. 841 alin. 1 din proiect, dreptul de opțiune succesorală se prescrie în termen de șase luni de la data deschiderii succesiunii. Deoarece data stabilită prin hotărâre ca fiind aceea a morții este întotdeauna anterioară hotărârii, aplicarea dispozițiilor legale în vigoare în prezent a dus la o serie de controverse în privința prescripției dreptului de a accepta succesiunea, în cazurile în care data morții este stabilită cu mai mult de șase luni înainte de data rămânerii definitive a hotărârii declarative de moarte.

Prin proiectul Codului civil, asemenea consecințe au fost înlăturate deoarece, potrivit art. 841 alin. 2 pct. b, "termenul de prescripție curge de la data înregistrării morții în registrul de stare civilă, dacă înregistrarea se face în temeiul unei hotărâri judecătorești de declarare a morții celui care lasă moștenirea, afară numai dacă succesibilul a cunoscut faptul morții sau hotărârea de declarare a morții la o dată anterioară, când va curge termenul de la acesta din urma dată". Pe de altă parte, pericolul ca dreptul de a accepta succesiunea să fie prescris mai înainte de a se fi născut este înlăturat de proiectul Codului civil și prin art. 1959 al proiectului⁸ care reglementează instituția repunerii în termenul de prescripție și procedura de urmat. De asemenea, prin art. 1960 din proiect⁹ prescripția nu poate să curgă înainte de data când se naște dreptul la acțiune, iar în cazul nostru dreptul de a moșteni se naște nu de la data morții constatată prin hotărârea declarativă de moarte, ci de la data înregistrării morții în registrul de stare civilă care este ulterioară datei hotărârii declarative de moarte. De aici rezultă, sub acest aspect, că proiectul Codului civil conține o reglementare superioară față de cea în vigoare și elimină controversele iscate în privința prescripției dreptului de a accepta succesiunea în cazul declarării judecătorești a morții.

În final, putem concluziona că proiectul Codului civil în privința declarării judecătorești a morții, constituie o reglementare modernă, actuală, în concordanță cu realitățile prezente, dar în același timp vine în întâmpinarea controverselor iscate de actuala reglementare pe care în bună parte le elimină. De asemenea, proiectul Codului civil conține și dispoziții noi inexistente în prezent, cu privire la efectele anulării hotărârii declarative a morții în privința înapoierii bunurilor celui declarat mort, plata făcută moștenitorilor aparenti, precum și drepturile moștenitorului aparent¹⁰.

⁸Art. 1959 alin. 1: Cel care, din motive temeinice, nu și-a exercitat în termen dreptul la acțiune supus prescripției, poate cere organului de jurisdicție competent repunerea în termen și judecarea cauzei.

⁹Art. 1960 alin. 1: Prescripția începe să curgă de la data când se naște dreptul la acțiune.

¹⁰Art. 42-44 din proiect.